

נאמר של עיר

משדה הקרב של עיראק סואידן אל פיסגת ספרות

העולם * מ. בלו-בנד * אל מוקד היצירה הגרמנית *

המכשיר התרבותי שדיכא דור שלם

היורדים מהספרות הישראלית

פתיח

במהלך שנות הארבעים החל להימתח קו דק בין מה שמכונה ספרות ארצית-ראלית, לבין מה שמכונה כיום ספרות ישראלית; קו גבול לא ברור, אשר תיחס בין סופרים כש"י עגנון, אביגדור המאירי, יהודה בורלא ואחרים, לבין הסופרים הילידים, אלה שנולדו בארץ, או שעיקר חינםם היה כאן.

הטחט מירב הכוח הפוליטי הישוב הי ארצישאלי, במחצית שנות השלושים, אל עבר מה שמכונה "ארץ-ישראל העובדת", אילץ את מרבית הכישרונות של הספרות הישראלית הצעירה, לקשור את גורלם במיטיביהם מתנועת העבודה, פועלי העט של ברק בצנזרסון וחבריו לדיעה.

מאחר והשקפת העולם המוצקה של הנר עתה עובדה בארץ גיבשה עמדה תרבורית מוצהרת, עמדה שניסחה את "תפקיד החיובי" של הסופר במערכת של החברה הישראלית, הרי שהבסיס להצלחה היה בהליכה בתלם היצירתי, כפי שהתוו אותו קברניטי התרבות מחד, וקציני התרבות שבשטח מאידך.

התוצאה לא איחרה לבוא. את מקומה של ספרות הייסורים הארצישאליה, החל מש"י עגנון, דרך י"ח ברנר וגיבוריו המתייסרים, תפסה גלריית דמויות חיריות למדי, שהיו אך ורק בבחינת אילוסטריציה קישוטית לפוליטיקה השוטפת. סופרים נוסח יגאל מופסינזון, משה שמיר, נתן שחם, אהרון מגד, חנוך ברטוב ואחרים, הצליחו תוך זמן קצר ביותר ליצור זאגריספרות ישראלית, הנקרא כמו היה אחיו התאום של הריא

משה שמיר

מי יספר לנו על לוחמי תש"ח

ליום הסוציאליסטי בבירת המועצות — אותו זרם, שעשה כל שביכולתו להשביע את טעמם הספרותי ותאוותם המעוותת של השוכנים בקרמלין.

ראש ממשלת ישראל הראשון, דויד בן גוריון, ערך בשלהי מלחמת הישיח ררו מיפגש עם סופרים ואנשי רוח, והוא הסביר להם בגלוי, ובחשופ, שהוא מבקש מהם שלא הפריע במלאכת היצירה והיבניה, וכל שהוא ממליץ להם לעשות, הוא לתמוך, ואולי לסייע, במלאכת היציר

רה, איש מאנשיהרוח שנכחו באותה פגישה לא קם להתנגד או להתריע על תהליך זה, שראשה ממסלה הציע לסופרים.

קבוצת הסופרים שהגיעה להישגים מרשימים באותם ימים, היא הקבוצה המורכבת כיום יותר תחת הכותרת "סופרי דור הפלמ"ח", קבוצה שחבריה (שמיר, יזהר, מגד, שחם, ניצן ואחרים) הגיעו לעיקר מיצוי יצירתם במהלך המלחמה, כאשר פירסמו על קשת כתביהעת העירונית של אותם ימים את מיטב יצירותיהם (שכאמור, מקבילות ליצירות "חיר ביות" של סופרי-מלחמה סובייטיים, ברנוס ארנבורג וסמינוב). הנציג הבכיר של סופרי דור הפלמ"ח, משה שמיר, כתב ברשימתו שיחה עם עצמנו על מעמדו ומעמד חבריו: "גם כימי מלחמת העצמאות, כאשר הופיע אצלנו מחד זור גדול של סופרי-מלחמה חירי צבאי, שתפס את מקומם של הסיפורים מחיי הקיבוץ — היה לפיפורת הצעירה תפקיד נכבד עד מאוד, תפקיד רושמי רשומתי עם כריאטי ובראשיתה. התואר העשיר הראשון של מדינת ישראל בלא סיפוריה, שיריה ומחזותיה של הסיפורת הצעירה... האם אפשר היום לבוא וללמוד את תקופת המאבק, את תקופת מלחמת העצמאות בלי ללכת ולשאוב ממעינין של היצירות הללו? מי יספר לנו על לוחמי תש"ח, אם לא סופרי תש"ח?..."

מסתבר כי מתוך דחף לא-מוגדר, או סיבה אחרת, ניסח שמיר את דבריו ב"מילים: "האם אפשר היום לבוא וללמוד את תקופת המאבק, את תקופת מלחמת העצמאות בלי ללכת ולשאוב ממעינין של היצירות הללו? מי יספר לנו על לוחמי תש"ח אם לא סופרי תש"ח?..." והוא ינוהר, שלא לכתוב "סופרי דור הפלמ"ח", ואכן, צדק.

השנים עשו את שלהן, וסופרים שרדיווחו מתוך ההתרחשות של מלחמת הישיח, כמו שמיר-מגד-ברטוב-שחם ואחרים, גישחקו ברבות השנים, וספריהם איבדו את ערכם. הסגולי והספרותי, דור אחר של סופרים, מלוחמי תש"ח, בא הביא בשורה אחרת, אמיתית, כנה וספרותית יותר, של העוקת דור תש"ח, וכוונתי ליהודיה עמית, פונחם שדה, עמליה כהנא-כרמון ויצחק שליו בספורת ובשירה, ודן בן-אמוץ, עמוס קינן ואחרים בסאטירה שהגדילה הונה, בשולי אותה ספרות.

בצד תמונת המצב המכילה את סופרי דור הפלמ"ח, את סופרי תש"ח, מצוייה עוד קבוצה, שולית, אשר במשך שנים לא נחשבה כלל; קבוצה שמעטים יודעים על קיומה, מפני שמעולם לא הציגה עצמה כבעלת דרך משותפת, מצע תרבותי, או היערכות כלשהי. כוונתי לקבוצה של יוצרים בעלי עוצמות כישרון, אשר ירדו מן הארץ כאשר הפצעים של מלחמת הישיחורו בפשם, ותחושה מחרידה, ולעיתים מעליבה, כי התוצאות של המלחמה חמה אינן התוצאות להן קיוו הלוחמים כאשר יצאו לתת את נפשם בשדות-הקרב של תש"ח.

לאל ירינו לעשות פה שאם דבר. בעצם הירידה האמיתית התחילה אז, ב'51/50, וי'52, הגל הראשון של ירידה רצינית. ירדו אנשי דור תש"ח. חלק מהם, שבמירוצת השנים חזרו — ויש שלא חזרו.

עמוס קינן

המדינה הזאת היא לא המדינה שרצינו

אבל הירידה התחילה אז, והיא התחילה בעצם כמין מחאה. כל אדם ראה שיותר לא יוכל לעשות פה והלך... אני לא צריך להזכיר שמות. אבל פגשתי כד וכך אנשים אז. בלונדון. בפאריס. התרשמתי מהאיכות והמאיכפתיות שלהם. זה גם לא מקרה למשל, שבשנים ההם היה הרבה יותר קל למצוא בחוצלארץ אנשים שמ" בנינים לדעתו נכון את הבעיה היהודית ערכית, מאשר כארץ..."

קבוצה זו של יורדים המשיכה וממשיכה לחיות עד עצם היום הזה עם צער העולם הישראלי שלה, דבר אותו ניתן לאתר בקליקלות, בעבודות השונות של יורדים אלה, איש איש בנכר שלו. קבוצה זו מקיפה סופרים שהגיעו להישגים בי"ל לאומיים רבי-משמעות, כיעקב לינד, שנחשב אחד הניציב זה למעלה מעשור שנים בצמרת הספרות העולמית, וספריו נימכרים במאות אלפי עותקים בארצות הברית ובגרמניה. כמו כן בולט לו בגרמניה, ובאוסטריה וולפגאנג הילד-היימר. אחרים, שירדו מהארץ מסיבות דומות, במהלך שנות החמישים וראשית השישים, היו אמיתי עציוני, יורם מטמור, שימרון צבר ואחרים, שבהם ידובר בהמשך סיקור זה.

לינד

יעקב לינד נולד בווינה ב-1927. ערב מלחמת העולם השנייה הוא גישלה להוריו, לנד, מקום שם עבר חלק מהמלחמה העולמית. מיד עם תום המלחמה עלה לינד לארץ-ישראל, השתתף במלחמת הישיחור, פירסם בארץ יצירה (ראה: ערב

ציטוטון) שלא זכתה לכל ביקורת. הוא שיחק תקופת זמן קצרה בתיאטרון הקאמרי, ובשנת 1950 ירד מהארץ. בשנות השישים הראשונות ביצר לינד לעצמו מעמד חשוב כמחבר רומנים, לייקון ומחזאי חשוב במערב-אירופה ובארצות-הברית. קובץ סיפוריו הראשון נשמה של עץ (1961) בוחן את השואה בסידרת סיפורים בעלי גוון קניבאלי. סיפרו השני נוף בטון (1963) מתרחש בימי המלחמה האחרונים. ספר גודע ביר תר של לינד הוא למנות את צעדי זהו הראשון בסידרת הספרים האוטוביוגרפיים של לינד, בו הוא מתאר הרפתקותיו עד לעלייתו ארצה. הספר מוספרים הוא המשך כה של האוטוביוגרפיה שבה, בדומה לקאנדר, מחפש לינד את "הטוב שב עולמות", וזו אחת הסיבות לנטישתה של ארץ-ישראל. אחד מספריו האחרונים של לינד, הוא המסע לירושלים בו הוא בוחן היבטים שונים של החברת היהודית, עד לניסיון של יצירת דיאלוג עם דויד בן גוריון.

בראיון שערכתי בנמר של נייר לפני כמה שנים (העולם הזה 2020) עם יעקב לינד, הוא נשאל בדבר מולדתו, והשיב שאין לו מולדת. "יש לי מקום מגורים קבוע — לונדון, אבל אני שם רק בתור תושב. אנגליה משולה בעיני לאנטייה — בין ארצות-הברית לאירופה — שיש לי בה תא-מגורים..."

בחוברת קשת מ"ה, שהוקדשה לספרות האוסטרית החדשה, בה פורסם סיפור קצר של לינד (גילוי הגרמנים), ציין העורך אהרון אמיר במדור המשתתפים בחוברת: "יעקב לינד, שנווד ב-1927 בווינה, חי מ-1939 מחוץ לאוסטריה. כרומנסט, לייקון ומחזאי החל להתפרסם בעולם בראשית שנות ה-60... מבלי לציין את הפרק הישראלי בחייו.

השערים ושניים באוקטובר, שנת אף תש"ב, מאות ארבעים ושמונה, נפל חלל בקרב על ארצקסיווד — חנן מאלניק, בן כ"ה, הוא ניקבר בו-בלילה על-ידו הברי, תחת אש פגזים בני 15 אינץ', בכיסוי נמצאו — אלה, מסרק, עפרון, פסיל-עץ ועיר, מעין דמות-בורהא, וקופי פת נפרורים. בשקיק שחיה תלוי על חזהו נמצאו מיסמכים שונים וכעשרים דפים צפופים בכתב וארזים בנייר-עיתון... זהו קטע הפתיחה של הסיפור-המשכים אשר רשמתי — יומנו של חנן מאלניק, שפרסם יעקב לינד תחת שמו הקודם יעקב לנדוירט, בחוברות 21, 23 ו-24 של השבועון אשמורת, שנת 1949. הנגן מאלניק הוא "החילל האלמוני" של מיל-המתיישרור נוסח לינד.

יומנו של מאלניק נפתח בתיאור, הדי, היתה ארץ, היה היו ימי-לודת ועצי ודברן פרחו פרא בחוצות. היה היו כיה והורים, ושיחקו בחוב בהיותנו פעוטים. על גדות-לחר שכנה העיר, וגשרים חיברו כורועות גדה עם גדה. לא הינו בודדים." חנן מאלניק, יליד העיר הגרו-מנית, מתיישר ביסורי העולם עד שהוא מגיע, כלוחם, לחזית-הדרום, תש"ח, וממיע דיעות שהן בבחינת, כפירה פומבית שיש להעלות את בעליה על המוקד החבתי של שנת תש"ח.

גיבורו של לינד משמיע דברים ששונ סופר-תש"ח מאנשי הפלמ"ח לא היו מעו לומר. הוא שם מילותיו בפיו חלל: מימי קדם היו מריבות ומדני